

Tanulmány

Gyermekvédelem a századelőn

Gegus Dániel és kortársai a századelő gyermekeinek és veszélyeztetett fiataljainak szociális helyzetéről

Gegus Dániel fővárosi rendőri gyermekbíró a múlt század végén született. Jogászcsaládból származott, apja Szegeden volt törvényszéki bíró, haladó gondolkodású megnyilvánulásai ismeretesek. Fiának életrajzi adatairól és pályafutásáról a régi lexikonok nem emlékeznek meg, talán azért, mert nem volt népszerű a hivatalos körökben, rendőri szerveknél.

Elsősorban kíméletlen igazmondását, írásainak leleplező drámai hangvételét kifogásolták, mellyel egyformán ostromozta a hivatalok, hatóságok ügyetlenségét, tehetetlenségét és a gazdagok, tehetős rétegek fényűzését, részvétlen érdektelenségét.

A század első harmadában dolgozott, amikor a gyors ütemű polgárosodás, majd a világháború, a trianoni béke következményei, ha lehet, még jobban felfokozták a társadalmi ellentéteket. A kitűnő elemző, jó megfigyelő számára legfontosabbak a tények, a pontos adatok használata volt. Gondolhatnánk, hogy szociális írásaiban megfogalmazott éles kritikája miatt legalább az 1945-ös fordulat után „rehabilitálták”, „haladó erőink sorába” emelték; nem így történt. Mivel széleskörű európai ismeretekkel rendelkezett – kitűnően ismerte az olasz, svájci, német, francia bírói, rendőri, gyermekvédelmi szervezeteket – valamiféle jobboldaliságra (különösen olaszországi tapasztalatainak leírása miatt) gyanakodtak, fenntartással szemlélték. Nagy nehezen 1984-ben engedélyezték, hogy periférikus periodikában publikáljak róla. Szinte esküt kellett tennem, hogy nem volt fasiszta – a kiadó természetesen nem ismerte Gegust.

Intenzíven foglalkozott gyermekvédelmi kérdésekkel, ilyen tekintetben szoros kapcsolatban állt Nagy Lászlóval, Vámbéri Rusztemmel, haladó jogászokkal, orvosokkal, írókkal. Hosszú időn át egyik szerkesztője volt a Gyermekvédelem című folyóiratnak Márai István, Tábori Kornél, Petrik Pál társszerkesztése mellett. Kisebb cikkeiben és egyedi kiadványaiban leírta vizsgálóbírói, gyermekbírói tevékenysége során szerzett megrázó tapasztalatait a gyermekkorú és fiatalok bűnözőkről, csavargókról, az 1910-es években és később kialakult veszélyeztetettségről, a nincstelenek és árvák sorsáról, a nyomorgó kisgyermek és fiatalok kiszolgáltatottságáról, a bűnözés családi és társadalmi hátteréről. Megjelent munkái a következők: A börtön felé – megtörtént novellák. Budapest, Nagy Harang Kiadó, 1912. 124 oldal; Hatósági és társadalmi gyermekvédelem, Budapest, Várnay Kiadó 1914. 21 oldal; Közigazgatási és rendőri tanácsadó (a gyermekvédelemmel kapcsolatos feladatokról) Budapest, 1928, Stádium Nyomda, 178 oldal; Közbiztonság almanachja – társszerkesztő 1910-ben és 1914-ben. Emellett a Magyar Protestáns Almanach társszerkesztője Laurentzy Vilmossal 1933-ban.

A gyermekvédelemről és prevencióról

A Gyermekvédelem és rendőrség című, 1927-ben megjelent munkában írja a prevencióról szólva a következőket:

, „A baj forrása nagy részben ott van, hogy az állam sokat, mindent vár a társadalomtól. Azt kívánja tőle, hogy csak ő preveniáljon, mintha ez nem volna állami feladat. Látunk-e egyáltalán készséget arra, hogy az állam pótolja a társadalmi változások hiányait, s oda álljon mellé az alkotók sorába?

Pedig a gyermekvédelemben a legnagyobb eszme a prevenció. Megelőzni azt, hogy a fiatakorú a bűn lejtőjére tévedjen. A munka így könnyebb is, mert amikor a bűnbe belekóstol a fogékony gyermeklélek, már sokkal nehezebb feladat hárul azokra, akik mentőként jelentkeznek...”

Mily korszerű és hangsúlyosan igaz gondolat. Ma, közel 70 év múlva is vezérelvként vallhatjuk és írhatjuk le – és ma sem fognak hitelt adni szavunknak –, ugyanúgy, mint Gegus Dániel idejében az illetékesek, döntéshozók tekintélyes része. Arra fognak hivatkozni, hogy a prevenció nehezen szervezhető és drága. Mind a prevencióról, mind a jól-rosszul szervezett, az antiszocialitás melegágyaként működő gyermekotthonokról (akkor elsősorban gyermekmenhelyek) hallunk, olvasunk Gegustól olyan gondolatokat, melyek, ha nem is pontosan ugyanezen szempontok alapján, ma, 65-70 év múlva is aktuálisak. S ez az aktualitás mintha nőne. Olvassuk csak a Gyermekvédelem és rendőrség további sorait:

„... Az állam ezt a feladatát az állami gyermekmenhely által és útján gyakorolja. Ez tisztán prevencióra volt eleinte berendezve, csak később az ismert 6000-es rendelet utalta oda a züllött gyermekeket is. Azóta mi is odaadjuk a 15 éven aluli züllötteknek. Vegyesen vannak tehát züllöttek és nem züllöttek, ami megint egy kicsit baj, ha nincs meg a kellő rend és osztályzás...”

Abban az időben is a gyermekvédelem egyik legvitatottabb, legkényesebb kérdése volt a veszélyeztetett gyermek kiemelése a szülői környezetből; a szülői jogok korlátozása, nevelő szülő kiválasztása, kijelölése. Természetes, hogy Gegus Dániel is sokoldalúan ütközött ezzel a problémával. Így ír a Hatósági és társadalmi gyermekvédelem című, 1914-ben kiadott munkájában:

„Sokáig küszködtünk egy meglehetősen merev és rideg felfogás ellen, amelyet az állami gyermekvédelem követett; a felfogása az volt, hogy a gyermeket ki kell teljesen venni a szülők környezetéből, mennél távolabbi helyre kell vinni, ahol még rokonsági kötelékben lévőktől is egészen izolálva legyenek.

Az elv helyes olt, ahol a szülői környezet tényleg veszedelmes. De ahol a szülők csak a nyomortól hajtva szorúlnak az államra, mi akadály van annak, hogy azt az összeget amit idegennek ad az állam, ne a szülőknek adja? Hiszen itt az a gyermek mégis csak közelebbi, melegebb szeretetre talál, mint az idegennél... A fizetett szülőknek az állam által szerződöttetett apák és anyáknak meglehetősen rossz a híre. Az állam gyermeke pedig gyakorta szomorú, szánandó, pária.”(19-20old.)

Lássunk ismét néhány sort a Gyermekvédelem és rendőrségből ugyanezen témáról:

„... Az állam magyar gyermekeit kiadja vidéki fiókjainak, ez pedig kitelepíti őket. Azt jelenti ez, hogy néhány forintért kiadj a falura olyanoknak, akik gyerekért jelentkeztek. Milyen tekinteteket vesznek ilyen kitelepítésnél figyelembe: nem tudom, nem is keresem... „(28-29. old.)

„... Ezekkel az igazságokkal talán sikerült rámutatnom arra, hogy miként csaljuk magunkat, amikor azt hisszük, hogy minden jól van és tulajdonképpen semmi sincsen jól. A kritika alá vont törvénytervezet, de maga a büntetőnovella is csak félig oldja meg a kérdést, de még talán addig sem, ha a berendezésünkre nem fordítunk nagyobb gondot, s ha kieresztjük kezünkéből a gyermekmentés legfontosabb, legnagyobb gondolat formáját a prevenciót... „ (31. old.)

Gegus mestere a drámai kiemeléseknek, az éles, tragikus kontrasztoknak, különösen, ha a gyermeknyomor, a szociális mélység bemutatásáról van szó. A gyermekvédelem és rendőrség további képei, vizuálisan hangsúlyozott igazsága ennek bizonyítéka.

„...Öntudatos preventív védelem kellene, a gazdasági helyzet javítása. Helyette mindig rosszabb, mindig drágább az élet. Nő a nyomorúság, mint az árnyék, intézmények buknek sorra, vagyonok pusztulnak, kétségbeesett emberek egész serege dobja el magától az életet, mérge, revolver, Duna váltják egymást, hogy örök menedéket adjanak annak az elborult léleknek, amelynek már sehol menedéke. Öntudatos preventív gyermekvédelmet nem tudunk csinálni, mert nincs rá pénzünk. Gyermekotthonaink alig vannak, s amelyek vannak primitívek, szegényesek.

O ne tévesszen meg senkit az a ragyogó fény, az a csillogás, amelyet a főváros belső utcásorai, hatalmas palotái reánk sugároznak, ne a báltermek csillogó társasága, vidám muzsikája, ne a divatos táncok táncolóinak könnyű, lenge, léha serege – mert ennek a fénynek, ennek a csillogásnak rettenetes sötét, komor és vigasztalan az árnyéka. Vegyük észre ezt az árnyékot is... „

Nem mulaszthatom el, hogy e helyen ugyanezen gondolatokat erősítve és kiegészítve idézzek Ruffy Páltól (1854-1934), Gegus kortársától, a századelő gyermekvédelmének egyik legjelentősebb alakjától. Róla annyit kell tudnunk, hogy jogász-ügyvéd, 1895-től megyei alispán, 1896-1903 között országgyűlési képviselő szabadelvű programmal. 1903-tól a gyermekmenhely országos felügyelője, ettől kezdve kizárólag a gyermekvédelemmel foglalkozott. Bennünket érdeklő legfontosabb művei: Közigazgatás és szegényügy 1899.; A gyermekvédelem Magyarországon Budapest, 1901.; Küzdelem a leánykereskedelem ellen Budapest, 1914.; Az állami gyermekvédelem Budapest, 1914.

Az utóbbiból idézünk Gegus által már felvetett problémákkal kapcsolatban:

„A menhely az által, hogy a gyermeket anyjától elveszi, megfosztja a gyermeket természetes gondozójától, szétszaggatja a vérszerinti köteléket, szétrobbantja a családot: így lesz a gondozásba fogadott gyermekből, akinek senkije sincs, züllött anarchista proletár... Kétségtelen, hogy az állam sokszor maga kényszeríti a szülőt, hogy gyermekét a menhelynek átadja. Kényszeríti az által, hogy a szülőt nem segíyezi, hogy a gyermeket a családból kiszakítja, sőt még abban a faluban sem hagyja meg, amelyben a szülő tartózkodik... „

„... mily feltételek mellett hagyható a segélyre szoruló gyermek a szülő, nagyszülő vagy rokon családjában? Ha igen, szükséges lenne-e az állami gyermekvédelmi törvényeket, illetőleg az állami gyermekvédelmi szabályzatot e szempontból is ilyen irányba módosítani? Én akkor is megkülönböztetem az elhagyott gyermeket a segélyre szoruló gyermektől, a vagyoniilag bukott családot a szükségben vergődő családtól.” (281. pld.)

Néhány oldallal később:

„Árvaházainkat reformálni kell. Mi értelme van annak, hogy az árvaházak – és ehhez a helyi protekciónak nagy köze van – 5-6 éves gyerekeket vesznek fel, akiknek első sorban anyára lenne szükségük, és nevelnek belőlük automatákat.”

Két említett szerzőnkkel szinte egy időben, 1912-ben írta Nemes Lipót: A kültelki gyermek élete és jövője c. elemzését 877 gyermek családi és környezeti adatairól.”Fel akarom tární azt a rettenetes helyzetet, amely a mai egyöntetű elemi iskoláztatást és az egyetemes pedagógiai elméletet és gyakorlatot gyászkeretbe foglalja „ – mondja nagyszerű munkájáról, melynek végén összegzi benyomását: „Egész gyermekvédelmi rendszerünk és intézményünk működéseinek alapgondolatában van a hiba. Azt mondjuk 'mentsétek meg az elzüllött gyermeket', holott azt kellene mondani 'előzzük meg az elzüllést',„ (147-148. old.)

Most térjünk vissza Gegus Dánielhez. Több helyen foglalkoztatja a gondolat, 16 vagy 18 éves korban záródjon-e a fiatalkorúság, mint bírónak is sokszor jelentett gondot e probléma. Lássuk a Gyermekvédelem és rendőrség 31-32. oldalát:

„... a fiatalkorúak korhatárának a 18. életévig való kiterjesztését soknak találom.... Azt tapasztaltam, hogy ami fajunk a 16. életévében már teljesen megérett, kinőtt a kiskorúság köntöséből. A legpompásabb betörő tolvajok, a legzseniálisabb zsebmetészek mind a 16. és 18. életévük között lévő fiatalemberek^ akik teljes érett ésszel, kifejlett fizikummal és a felnőttet jellemző minden tulajdonsággal kultiválják a bűnt és viselhetik annak minden következményét. Miért ezeket a törvény kivételes kedvezményében részesíteni? Ezekkel bizony kár benépesíteni a javítóintézeteket. ...E kor határai között vannak a visszaesők, az üzletszerű bűnözők, az úgynevezett közveszélyesek.

Ugyan mit lehet ezekből még faragni? ...a másik érv: a nő nem lévő fiatalkorúak. Hány leány megy már 16 éves korában férjhez, amivel polgári jog szerint megszerzi a nagykorúságot? Hány 16-17 éves anyát látunk az életben? Micsoda kontraszt az, hogy egy-egy férjes, gyerekes asszony fiatalkorúnak neveztessek?

A nő különösen értelmileg hamarabb is fejlődik. Ha pedig a nemi érettségen és nemi züllésen keresztül ment, akkor – szomorú tapasztalásom ez – hihetetlenül elmerül a mocsárba, menthető alig van rajta valami. A bíróságom előtt megjelenő 17 éves züllött leány a legérettebb és legszomorúbb látványok közé tartozik...”

Hatósági gyermekvédelemről – rendőrbíróságról

A továbbiakban Gegus Dánielnek ^4 hatósági és társadalmi gyermekvédelem című, 1914-ben írott művéből idézünk, a rendőrbírósági munkáról.

„Az állami gyermekvédelem ott kezdődik, amikor a törvény kimondja, hogy minden elhagyott gyermeknek joga van az állam gondozását igénybe venni, joga van az állami ellátására. Viszont az államnak pedig kötelessége minden elhagyott gyermek gondját felvenni.

Az állami gondozáshoz tehát egyetlen kvalifikáció szükséges: az elhagyottság... „ (4-5 oldal)

„...A közigazgatási hatóságok–Budapestén a fővárosi Államrendőrség kettős feladatot töltenek be a gyermekvédelmi munkálatoknál. Az egyik feladat a bűnbe esett fiatalkorúakkal szemben való védekezés, a másik: önálló független bíraskodás a kihágást elkövető fiatalok felett...” (5. oldal)

„...A krimináliába esett fiatalkorúak bűnügyeit, amennyire csak lehetséges volt centralizáltuk a főkapitányságnál, ahol egy kézbe futottak össze ezek az ügyek, hogy az elbánás és intézkedés egyöntetűsége megóvassék. Főkapitányi rendeletek jelentek meg, amelyek körvonalazták az eljárást, s direktívákat adtak úgy az ügyek elintézésére nézve, valamint a bűnbe esett fiatalkorúak személyére és személyével való elbánásra vonatkozólag. A fiatalkorúak bűnügyeit soronkívül kellett elintézni, személyüket pedig a felnőttektől teljesen elkülönítve kezelni. A központi tisztviselő kötelessége volt fenntartani az összeköttetést az állami pártfogó tisztviselőkkel (már akkor voltak – lényegében 1906-tól hivatásos, bíróság által kirendelt pártfogók), és az elhelyezési intézetekkel. A fiatalkorú személye különleges elbánásban részesült, mely elbánás igyekezett előtte a hely és a helyzet zordságát leplezni, ahová megtévelyedése juttatta. A felnőttektől való elkülönítést a legnagyobb gondossággal iparkodtunk keresztül vinni, külön fiatalkorúak fogdáját rendeztünk be, s kíséretül sohasem alkalmaztunk egyenruházott rendőrt. „(Érdemes ezen mai szemmel is elgondolkodni.) (6-7. oldal)

„... Ez az intézmény, amely a legnagyobb feladatokra hivatott, fejlődésében nagyon sokat nem tudott előremenni. Elhelyezése, berendezése ma is ugyanaz, mint volt 4 évvel ezelőtt és a

rendőri gyermekbíró fejlesztési kísérletei az anyagiakban rendszerint megdőltek. Nagy baj az, hogy helyszűke miatt az osztályzást meg sem lehetett kísérteni, ami pedig a legfontosabbika a kívánalmaknak. E fölött panaszkodik az államrendőrség főkapitánya már az 1909. évi jelentésében...”

„Élénken érezhető egy disztributív jellegű és a főváros különleges viszonyaihoz képest létesíthető asyl d'observation hiánya. Egy külön megfigyelő intézet, már azért is szükséges volna, hogy oda a még tárgyalás alatt lévő ügyekben érdekelt fiatalok is elhelyeztessenek. „

Vajon nem lenne szükség ma is magán rendőri eljárási időszakon belül vagy a bírósági eljárás folyamán ilyen „asyl d'observation”-ra? A kortársak, jogászok, pedagógusok szerint a humanizációs, korszerűsödő intézkedések szinte mind Gegus nevéhez fűződnek.

„1909-ben például 850 fiatalos bűnöző ügyét intézte el a rendőrség, amely az összes elintéztett bűnügyek 4,7 %-át teszi. 1910-ben 616 a fiatalos büntettek száma, tehát 6,2%-a az összes bűnügyeknek. „

„Ebből letartóztatva volt: 134, a többire nézve elhelyezés, vagy egyéb intézkedés történt. 1911-ben a fiatalos bűnügyeinek száma felemelkedik 1505-re, ami az előző évekhez képest 889 emelkedést mutat. „

„Sok igazsága van a főkapitányi jelentésnek, amikor a fiatalosok kriminalitása emelkedését, okait mutatja. Kétségtelen, hogy ott szerepelnek, mint ilyenek: a tömegnyomor, a nagyváros bomlasztó miliője és egyéb romboló eszközök...” (7-8-9. old.)

„... A nagyváros csavargó világa egészen más, mint a perifériáké... Ezt a miazmákkal teljes, füstös kellemetlen bűzű mérgező levegőt szívja a tüdejébe már születése napján, s apró gyermekkorában abban múlik el, hogy folyton maga mellett látja a bűnt, az erkölcstelenséget, amint ott tobzódik, kéjeleg a túlszűfolt lakások kétes homályában – s beszívja magát az amúgy is fogékony gyermeklelkébe. A nyomor ördöge keveri itt a kártyát, amelynek minden egyes lapjára az ellenállhatatlan bűn stigmája van bevésve. Apa, anya, serdült és serdületlen gyermek, a kvártélyos, az ágyra járók hevernek bűnös összevisszaságban a szennyes vackokon, s ott folyik le nyíltan szemérmetlenül, teljesen lehullott lepellettel az ember-állat életének minden prózai, minden undok megnyilatkozása. Van-e csodálnivaló azon, ha a rendőri gyermekbíró orvosszakértőjének szomorú statisztikája például arról beszél, hogy a 12 éves csavargó leánygyermek 14 %-a már elvesztette azt az állapotot, amelyet a zsoldár a legdrágább kincsnek nevez; vagy hogy a 13 éves leánygyermek 29 %-át kénytelen volt a legrettenetesebb betegséggel, a luesszel kórházba küldeni? De érthetetlenül áll-e előttünk az az eset: amikor az apró leánygyermekkel hozzánk fordul az anya, hogy a kvártélyosa fajtalan gerjedelmének áldozta azt fel. Vagy amikor látjuk, hogy az édesanya hogy oktatja ki serdületlen leánygyermekét, hogy az utcákon miként szólítsa meg a férfiakat, s miként kell áruba bocsátani filigrán, fonnyadt, vértelen testét? Megértjük-e annak a sápadt, korán ráncos, fakó arcú 15 éves gyereknek szomorú tragédiáját, aki a városligetben egy padra, felakasztja magát, mert nincs senkije a világon s négy nap óta egy falat ételt nem látott. „ (12. oldal.)

Sokat beszélünk és írunk a telekommunikációs ártalmakról a mozi, tv, videó antiszociális fertőző hatásáról. Az érdeklődés beszűküléséről, az igénytelenség, erkölcsi zavar fokozódásáról, a kommunikációs pszichózis jelenségeiről; s közben nem gondolunk arra, hogy bizonyos szinten a század elején is jelen voltak ezek a problémák, s Gegus idejében figyelmeztetett a veszélyeikre.

A mozik, cenzúrázatlan kommersz filmek káros hatásáról:

„...A mozgó színházak és üzletemberek, miután semmi korlátozásnak nincsenek alávetve, ők is szabadon adják közönségünknek a képeket. Ezek után teljesen megérthető,

amikor a Dohány utcai perdita gyilkosok egyike, a fiatalabb Rosenfeld fiú azt vallja, hogy a kloroformmal való megfojtást– ahogyan áldozatukat tényleg kivégezték– egy mozgóképről tanulták.

Vagy annak a három apró, jobb családból származó diákgyermeknek a históriája, akik a bíróság előtt nemrégiben hencegve mesélték el a megromlásuk történetét. A 'Moziban' ismerkedtek meg egy nagyobb fiúval, akit az utca már úgy látszik jól kiképzett. Ez úgy mutatta be magát nekik, hogy „Én vagyok Zigomár II”; akik a mozgósínházakat látogatni szokták, emlékezhetnek arra, hogy sokszor szerepel a filmen ez a Zigomár, aki valami pompás, rendőrt és detektívet lóvátevő haramia. A fogékony lelkű gyermekeket hamar magáévá tette a Zigomár. Megtanította őket lopni, kést, revolvert kezelni. Mert mindezzel fel volt szerelve, s valami Gellért hegyi barlangban lakott. Ez a fiú a cimborák bemondása szerint kétszer is rátámadt az édesanyjára késsel, revolverrel. Most valamelyik javítóintézetben elmélkedik a Zigomár történeteken.

Ezekkel a szomorú példákkal az volt a célom, hogy illusztráljam a Mozgó színházak nagy hatását, mégpedig nagy nevelő hatását. Ha ezt a nagy nevelő hatást okosan és pedagógiaileg elfogadható formában tudnánk értékesíteni, hiszem, hogy okos és bölcs munkát végeznék vele.” (9-10. oldal.)

Számok tükrében

„... Működésének első esztendejében a gyermekbíróság 1908-1909-ig eljárt 2229 esetben. Ebből 272 leány; csavargó 1532 (193 leány); koldus 48 (18 leány) és egyéb kihágó 649 (242 leány). Elhelyezett patronage és menhelyintézetekben 389 főt, a többi esetben javító-nevelő illetve más intézetekben; menhelyről megszökött 293.

A második év 1909-1910-ig: 2876 fő (615 leány), melyből csavargó 2402 fő (486 leány), koldus 39 (10 leány), egyéb kihágó: 1435 (615 leány); az előző évhez 73,8 százalékos az emelkedés. Intézetekben helyeztek el 441 főt, elzárásra ítélték 51 főt, javítónevelésre 71-et, menhelyi szökés 261 volt.

A harmadik év 1910-1911-ig: Intézkedtek 4787 esetben (753 leány), ebből csavargó 3137 (818 leány), koldus 30 (5 leány); egyéb kihágó 2382 (339 leány). Elhelyezés 1480 esetben (505 leány). A menhelyi szökevények száma is emelkedik.

... Méltóztassanak néhány számot jól megjegyezni, mert ezek különös érdekléssel bírnak. Így a csavargók és koldusok száma, amely évente átlag 3000-re rúg fel. Ebből megtudják, hogy miféle nagyságú anyagra számíthatnak az új gyermekbírák, miután az 1913. évi VII. törvénycikk a csavargó és koldus fiatalkorúakat elveszi a rendőrség, ill. a közigazgatási hatóság hatásköréből. Ezek a bíró urak tehát, a törvény és a mi javaslatunkból ekkora munkatöbbletre számíthatnak.

...A rendőri gyermekbíróság anyagának legnagyobb, de legérdekesebb kontingensét a csavargó és kolduló fiatalkorúak képezik. Legérdekesebb azért ez az anyag, mert a gyermekvédelmi és mentési akciók értékesítésének a leghálásabb termőtalaja. (Hatósági és társadalmi gyermekvédelem, 10-11-12. oldal.)

S most nézzünk újra néhány sori Nemes Lipót már idézett munkájából a 877. kültelki iskolás gyerek életével kapcsolatban: „Esznek, ha van mit enni, akkor is mily sovány a táplálékuk. Alszanak, ha van hol aludniuk, akkor is mily hering módjára összezsúfolva.”

101 gyerek alszik nyolc egyénnel egy szobában, 93 hét egyénnel, 128 hat egyénnel, 281 alszik mással vagy másokkal egy ágyban, 285-ben alsznak széken, kofferen és 108-an

padláson, a földön. VI. elemi osztály 31 gyereke közül nyáron 18-nak kell kereső foglalkozást vállalni. Az V. osztályban 31-ből 14-nek – írja.

Nem véletlen, hogy ugyancsak ő írja 1918-ban a Gyermekmentés útjai VI-VII. évfolyamában a 45. oldalon. „A nemzetjavítás, az embermentés érdekében a preventív gyermekvédelem szolgálatába kell állítani az iskolát, még akkor is, ha az a tananyag rovására történne.”

A 15 éven felüli otthontalan gyermekekkel kapcsolatos gondokról ismét Gegus:

„... Már nehezebb a 15 éven felüliek elhelyezése, mert , azok számára csak a társadalmi patronage otthonok vannak. Vannak, de nagyon kevesen és hiányosan. A statisztikából láttuk, hogy csak a rendőrség maga hány gyermeket utal patronage-ba. Hol van még a járásbíró és a törvényszéki gyermekbíróság? És mindegyik van két patronage fiú-otthon és 3 leányotthon. Ezek is mind felekezeti itt-ott néha érezhető felekezeti jelleggel. Állnak-e ezek legalább a hivatásuk magaslatán? Egyik helyen divat az, hogy a beutalt gyermeknek, ha az délután vagy este, tehát alkalmatlan időben érkezik, egy hatost nyomnak a markába: eridj a szükségmenhelyre, aludj ott, s reggel jelentkezéél nálunk. Hogy mi az a szükségmenhely, a Gorkij, „Macht d' 'asylja „ (A szerző német-francia szókeveréke. Jelentése: 'Éjjeli menedékhely'), azt felesleges magyaráznom, hogy pedig ez a munka egyáltalán nem prevenciója a gyermekmentésnek, azt még kevésbé kell hangsúlyoznom. „ (IM15. oldal.)

Külföldi minták

Gegus így ír a 20-as évek svájci gyermekvédelméről:

„Itt a gyermekvédelemben a Jugendheimek (ifjúsági otthonok) játsszák a főszerepet. Több van belőlük, mint kell. Egy gazdag, okos ország berendezkedése. Ezek az ifjúsági otthonok államiak, megyei, városiak. Leginkább azonban városi intézmények. Részint a gyámhatóság, részint az iskolai hatóság felügyelete alatt állnak.

Zürichben öt iskolai hatóság működik, mindegyik élén egy-egy városi tanácsos.

Már most ha elhagyott gyerek, vagy csavargó a rendőrbé ütközik, maga a posztoló rendőr a kikérdezésnél meg tudja állapítani, hogy hová kell elhelyezni a gyermeket. Ha bűnöző, akkor elviszi Spaendlin úr bíróságához, ha iskolaköteles, bünt nem követett el, csak elhagyatott, vagy csavargó, akkor beállítja abba Jugendheimbe, amelybe koránál fogva tartozik. A 12 éven aluli gyermek büntetőjogilag ott sem lévén felelős, bekerül az iskolai, vagy árvaszéki, vagy gyámhatósági otthonba, ha 12-16 év között van, a fiatalkorúak bíróságához. Mindezt a rendőr maga intézi el, mert ezeket az otthonokat ismerni tartozik... „

„De nézzünk meg közelebbről egy ilyen Jugendheimet is. Kettesével, hármasával vannak elhelyezve a fiúk a kényelmesen berendezett szobákban (egyik asztalon rádiófelszerelést is láttam), s nappal az 1. emeleten lévő munkatermekben dolgoznak. Papírmunkát készítenek. Büntetési zárkák is vannak. A bírósági fiatalkorú csak 8 napot tölthet itt... „

...Az otthon nyitva van (ill. csak szimbolikusan). Bejöhet maga a fiatalkorú is, ha nincs szállása, vagy foglalkozása. Befogadják, ki is járhat munkába, vagy iskolába...

... ez a mintája egy Jugendheimnek: az a fontos azonban, hogy sok van belőle. Minden kerületben egy-kettő. Így azután könnyű megoldani a gyermekvédelmet, a boldog Schweizben: ahol különben sincs szegény ember, meg koldus, s a fiatalkorúak kriminalitása évi 300 számmal végződik. Ismét csak fel sóhajtok: boldog ország... „ (Idézetek a Gyermekvédelem és rendőrség) c. mű 70-71. oldaláról.)

A svájci gyermekvédelem a 20-as években valóban a legjobban szervezett és módszereiben is a legkultúráltabb, számtalan védő-óvó intézkedéssel társuló és kiegészülő

gyakorlati gyerekvédelem volt. Igen sok pestalozziánus vonást találhatunk benne. Most lássunk Franciaországból néhány megfigyelést:

„A patronage-otthon szép nagy épület, jól és modernül van berendezve. Itt-ott csak azt a megjegyzést tettük, hogy a lépcsői és folyosói szűkek. Dolgoztatják, oktatják a növendékeket, akik Párizs utcáinak csavargóiból, a fiatal-korúak elítélteiből regulálódnak. Az évi jelentés dicsekszik, hogy 1924. évben pl. 2921 gyerek fordult meg az otthonban. Az intézet átmeneti, a fiatalokorúakkal azt a rendszert követik, hogy lehetőleg sürgősen kiadják vidékre mezei, és egyéb munkára. Hogy milyen gyorsan teszik azt, láttuk annak a gyerekeknek az esetéből, akit M. Rollett és bírótársai biciklilopás miatt délelőtt elítéltek. Ezt már délután ott találtuk az otthonban, de alig egy kis pihenő után már indították ki Vogézekbe – ki a romlott levegőjű fővárosból az egészséges vidékre... Étkezőszobái, hálótermei a 'Patronage de V Enfance '-nak ott a Vaugirard utcában tágasak, egészségesek, jól berendezettek. Vannak oktatótermei, sőt igen szép mozija is. A növendékeken nincs egyforma ruha, magyarázza is nagyon M. Müller, hogy az uniformizációt nagyon perhorekálja – ez a németek módszere... Itt kapják a ruhát, de polgáriast, olyat mint odahaza viseltek, nehogy meglátszódjék rajtuk...” (Az idézett mű 97. oldaláról.)

A megoldásokban, amint fent láttuk, demokratizmus, haladó polgári szemlélet és módszerek tükröződnek mindkét országban.

Úgy véljük, hogy az idézett szemelvényeket nem kell magyarázni: Gegus bátran és őszintén tárja fel a nehéz körülményeket és tehetetlenségét. Munkáit 70 évvel ezelőtt írta. A külföldi módszerek bemutatásánál irigykedve szól az anyagi háttéréről, a lehetőségekről. Bizonyos gondolatai ma is aktuálisak, figyelemreméltóak.

Mikus Gyula